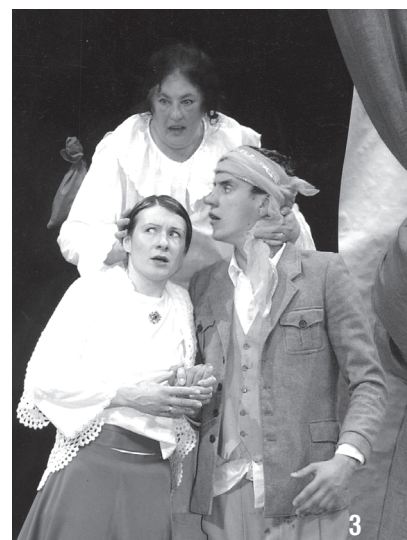

Nuotraukose: 1. P. Petliukas „Neatmezgamasai mazgas“. Iš kairės į dešinę: žydas – Saulius Žakaitis, Jonas – Edgaras Juška, Marytė – Laimona Liauškienė, Burokienė – Regina Vorienė, Margelis – Aurimas Bulzgis, felčerė Kanapinskienė – Nijolė Kavaliauskienė. Nuotrauka M. Saunorio. 2. P. Petliukas „Neatmezgamasai mazgas“. Iš kairės į dešinę: žydas – Saulius Žakaitis, Marytė – Laimona Liauškienė. M. Saunorio nuotrauka

3. P. Petliukas „Neatmezgamasai mazgas“. Iš kairės į dešinę: Marytė – Laimona Liauškienė, felčerė Kanapinskienė – Nijolė Kavaliauskienė, Jonas – Edgaras Juška. M. Saunorio nuotrauka; 4. K. Saja „Šventežeris“. Iš kairės į dešinę: Jeronimas Kalibatas – Aurimas Bulzgis, Izolda – Laimona Liauškienė, Pranas Dundzilas – Edgaras Juška. A. Norkaus nuotrauka

spektakliai turėjo didelį pasisekimą tiek rajone, tiek ir už jo ribų, gerai vertinti įvairiuose teatro renginiuose.

Nuo 1997 m. Raseinių teatrui vadovuoja šios publikacijos autorė Jolanta Šimaitienė. Dirbant jai jau pastatyti aštuoni spektakliai: E. Ignatavičiaus „Svečiai“, T. Viljamsio „Netikusi vakarienė“, K. Sajos „Surūdijęs vanduo“, Žemaitės „Mūsų gerasis“, K. Sajos „Šventežeris“, P. Putvino „Panaktinis ir skalbėja“, P. Petliuko „Neatmezgamasai mazgas“.

Teatro jubiliejui kolektyvas parengė naujo spektaklio premjerą – A. Ptakauskaitės „Abipus durų“ (scenografė Renata Lauraitytė).

Raseinių teatro kolektyvas neapsiriboja vien spektakliais. Jis organizuoja įvairias šventes, tiek rajonines, tiek ir respublikines, Lietuvos mėgėjų teatrų šventės „Atspindžiai“ renginius rajone, tradicinę tarptautinę mėgėjų teatrų šventę „Braižas“, gražiai pažymi Tarptautinę teatro dieną, aktyviai dalyvauja įvairiuose teatrų festivaliuose ir šventėse, vykstančiuose kituose rajonuose ir miestuose.

Raseinių teatro sėkmė, tai, kad jis, nors ir su pertraukomis, gyvuoja jau 100 metų, pirmiausia priklauso nuo žmonių, kurie dalyvauja jo gyvenime, myli sceną, atiduoda jai savo laisvalaikį ir savo talentu, didžiuliu darbu džiugina žiūrovus, padeda tobulėti kolegoms, palaiko kolektyve gerą nuotaiką.

Pirmųjų Raseinių teatro scenos meistrų tarp mūsų jau nebėra. Daugelis raseinių su didele meile ir pagarba prisimena puikius teatro aktorius – Klemensą Burneiką, Algį Labanauską, Kazimierą Švedą, Tadą Virvilą ir daugelį kitų.

Teatre ilgai vaidino ir kūrybingai dirbo aktoriai Ada Riškutė, Daiva Sprauniūtė, Genutė Mažintaitė, Birutė Kulpinskaitė, Linas Balčaitis, Kazimieras Smilgevičius, Onutė Jonaitienė, Valė ir Steponas Milteniai, Skaidrutė Žuvelaitienė. Kai kurie iš jų mūsų teatre kuria iki šiol. Paskutiniais metais puikų aktorių kolektyvą papildė ir Nijolė Kavaliauskienė, Edgaras Juška, Laimona Liauškienė, Aurimas Bulzgis, Regina Vorienė, Saulius Žakaitis, Romena Godelytė. Visiems jiems ir tiems, kurie čia nepaminėti, bet vienaip ar kitaip prisideda, kad Raseiniai turėtų teatrą ir kad žmonėms jis teiktų džiaugsmo, paskatintų susimąstyti apie tikrąsias šio gyvenimo vertybes ir kartais garsiai pasijuokti iš savo silpnybių, teatro vadovų vardu sakau AČIŪ! Ačiū ir mūsų žiūrovams, mūsų kūrybos vertintojams. Būtent todėl, kad Jūs esate, kad mus palaikote, RASEINIUOSE TETRAS GYVUOJA JAU 100 METŲ.

5. K. Saja „Surūdijęs vanduo“. Iš kairės į dešinę: Jurgis Jomantas – Algis Labanauskas, Eugenija, jo žmona – Nijolė Kavaliauskienė. V. Martinaičio nuotrauka. Spektaklių režisierė J. Šimaitienė

TAUTODAILININKŲ BENDRIJA „SODŽIUS“

NIJOLĖ RIMKIENĖ

2001 m. spalio mėn. Raseinių miesto tautodailininkai susibūrė į kūrybinę visuomeninę organizaciją – tautodailininkų bendriją „Sodžius“. Didžioji dalis jai priklausančių narių jau daug metų garsėja savo tautodailės kūriniais. Tarp jų yra Kazimiera ir Kazimieras Smilgevičiai. Kazimieras – liaudies meno draugijos narys nuo 1956 m. Jis daug kuo prisidėjo ir prie Raseinių krašto istorijos muziejaus įkūrimo, Lietuvos atgimimo metais kartu su J. Dzvėga Slabados kaime (Raseinių r.) pastatė „Atgimimo“ koplytstulpį. Kazimiero medžio drožinių parodos yra buvusios surengtos Sankt Peterburge, Klaipėdoje, Šilutėje, Telšiuose, Marijampolėje, Vilniuje, Kaune ir daugelyje kitų miestų. Kazimiera Smilgevičienė į Raseinius atvyko gyventi 1965 m. Paskatinta vyro, čia ji vėl prisiminė vaikystėje mėgtą piešimą, o netrukus po to pradėjo tapyti allejiniais dažais. Ji Lietuvos liaudies meno draugijos narė nuo 1970 m. Nuo 1986 m. K. Smilgevičienė keletą metų dirbo ir šios draugijos Raseinių skyriaus pirmininke. Aktyviai dalyvauja parodose. Ją raseiniškiai žino ir kaip poetę. Ji – Nepriklausomų rašytojų sąjungos narė, yra išleidusi tris savo kūrybos knygas.

Savo sukurtomis medžio skulptūromis garsėjo Raseinių krašto tautodailininkas Gintaras Gaidys. Jo darbai „Viešpaties karys“, „Jėzaus nuplakimas“, „Sekite paskui mane, aš padarysiu jus žmonių žvejais“ itin aukštai vertinamos. Nemažai jo kūrinių yra įsigiję muziejai, privati kolekciniųkai. 2002 m. G. Gaidys dalyvavo respublikinėje medžio drožėjų darbų parodoje-konkurse Liongino Šepkos (1907–1985) premijai laimėti ir buvo apdovanotas prizų už stiliaus vientisumą.

Raseinių tautodailininkai Pasaulio lietuvių dainų šventėje Vilniuje 2003 m.

Pynimas, kaip liaudies meno šaka, yra labai senas. Šis anksčiau primirštas tautodailės žanras pastaraisiais metais atgijo. Pynimo darbai puikusiai pritapo ne tik kaimo, bet ir miesto gyventojų butyje – jais dekoruojami butai, sodo nameliai, vilos.

Raseinių krašte daug kas Aldoną Skeiverį pažįsta kaip buvusį valdininką, „Dubysos“ kapelos muzikantą. Pastaruoju laiku apie jį čia jau pradeda kalbėti ir kaip apie nagingą pynėją iš vytelių. Jo nupinti žibintai, įvairūs padėkliukai, gaubtai dujų balionams itin meniškai, ažūriniai ir iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad yra labai trapūs.

Rita Pališkienė daugiausia žinoma kaip pynėja iš šiaudelių. Jos sukurti įvairių formų sodai, vazos, padėklai, suvenyrinės dėžutės, skrybėlės, varpeliai, papuošalai ir kt. ne kartą jau buvo eksponuoti grupinėse ir personalinėse tautodailės kūrinių parodose.

Tik vienas bendrijos narys dirba su oda. Tai Danguolė Jocienė. Ji yra sukūrusi daug aplankų, užrašų knygelių, ženkliukų, didelį pano „Žemaitis“, kuris puošia Žemaičio gimnazijos interjerą.

Šiuo metu Lietuvoje ypač populiarėja karpiniai iš popieriaus. Bendrijos narė Nijolė Rimkienė karpinius kuria jau daugiau kaip 20 metų. Ji yra dalyvavusi visose tarptautinėse parodose „Pasaulio popieriaus karpiniai“, daugelyje kitų parodų, kurios du paskutiniuosius dešimtmečius buvo rengiamos Raseiniuose, Kaune, Vilniuje, Klaipėdoje, kai kuriose užsienio šalyse. Daug N. Rimkienės kūrinių

Nuotraukose iš kairės: būrelis Raseinių tautodailininkų Plungės miesto šventėje 2005 m.; Raseinių tautodailininkai 2002 m. spalio mėn. Nuotraukos iš N. Rimkienės archyvo

yra paskelbta parodų almanachuose, karpinių knygose, žurnaluose. Nuo 1994 m. N. Rimkienė karpinių meno moko jau ir kitus – ji dėstytojauja Kelmėje rengiamuose vasaros kursuose.

Reda Račienė – viena iš jauniausių bendrijos tautodailininkių – taip pat karpinių meistrė. Jos kuriami karpiniai išsiskiria savo įdomiomis kompozicijomis, subtiliomis spalvomis. Reda dirba itin kruopščiai ir kūrybingai. Matyti, kad tai perspektyvi tautodailininkė.

„Vien Raseinių tautodailininkų bendrijos „Sodžius“ narės atsivežė tiek ažūrinių staltiesėlių, kad galėtų pusę aikštės užkloti“. Taip apie mūsų krašto tautodailininkus tekstilininkus po Tytuvėnuose vykusios tarptautinės šventės „Linus – 2005“ „Kraitėje“ rašė Tatjana Ramanauskienė. Tai žodžiai, skirti Gendrūtai Kauneckienei, Vitalijai Miklienei, Benediktai Malakauskienei, Alfryrai Bielskienei, Gražinai Butvinskienei, Loretai Morkeliūnienei.

„Aš pati – tik ištikimas laiko tėkmės ir praeities sargas, o didžiausias mano mokytojas ir kūrėjas – pati gamta“, – taip Gendrūta Kauneckienė apibūdina savo kūrybą. Didžiulis tautodailininkės noras – išrašyti rankdarbius gilią prasmę turinčiais tautiniais ornamentais bei palikti juos ateinančioms kartoms, kurios toliau tęstų lietuvių tautos tradicijas.

Vitalija Miklienė visus stebina savo rankdarbių gausa. Tobulumo ji pasiekia darbštumu, kantrybe, užsispyrimu, geru savo darbo žinojimu.

„Mezgimas – tai mano gyvenimas. Nerdama vieną ar kitą darbėlį, jaučiu aiškumą, ramybę, tylų buvimą savimi...“ – taip apie save kalba Benedikta Malakauskienė, kurios sukurtais darbais jau žavėjosi „Kraitė“, „Rankdarbiai plius Visas“ ir daugelio kitų leidinių skaitytojai, tautodailės parodų lankytojai. Ji – respublikinio konkurso „Gintarinis dobilas“ laureatė.

Darbšti, kantri, gamtą mylinti tautodailininkė Genovaitė Baltrušaitienė. Jos rankdarbių kraitėje – gausybė vąšelių nertų, siuvinėtų staltiesėlių, sijonų, prijuosčių, palaidinių, takelių, patalynės puošybos nėrių. Tautodailininkės rankomis išsiuvinėtos penkios Raseinių bažnyčioje esančios vėliavos, taip pat vėliava Katalikiškos dvasios mokyklai.

Kita siuvinėjimo profesionalė rajone – tautodailininkė Alfryra Bielskienė. Ji savo profesionalumo paslaptimis dalijasi su vaikaite Dovile, kurios pirmieji siuvinėti paveikslėliai jau puošia namus.

Lietuvoje, kaip ir daugelyje kitų pasaulio tautų, margučiai nuo seno buvo gyvybės, gėrio, derlingumo, gamtos pabudimo simbolis. Nors Gražina Butvinskiene ir Loreta Morkeliūniene daug dirba tekstilės srityje, bet labiausiai jos žinomos kaip margučių meistrės. Loreta – tautodailininkų bendrijos narė.

Nuostabius darbus iš gamtinės medžiagos kuria Vladas Šegzdavičius ir Laisvida Juodytė. Vladas paveiksluose mėgsta vaizduoti lietuvišką kaimą, kuria sodybas iš šiaudų ir gintaro. Jo darbai atlikti labai subtiliai ir kruopščiai, derinant gamtinės medžiagos struktūrą ir spalvą. Laisvida savo paveikslus kuria iš augalų sėklų. Ji kūriniais medžiagą pasiruošia pati. Šių tautodailininkų darbai yra buvę eksponuoti tradicinėje liaudies meno šventėje Kelmėje bei Tytuvėnuose vykusioje tarptautinėje šventėje „Linus“, daugelyje kitų renginių, vykusių rajone ir kitur.

Rajono tautodailininkai įvairių sukakčių ir jubiliejų progomis aktyviai rengia personalines kūrybos parodas, savo darbus ekspozicijuoja Raseinių neįgaliųjų dienos centre, Kultūros centre, Viešojoje bibliotekoje, Ramonų kaimo bendruomenėje, Prysmančių pagrindinėje mokykloje, Krašto istorijos muziejuje ir kt. Juos skatina, pagal galimybes finansiškai remia rajono savivaldybė.

RASEINIŲ RAJONO LITERATŲ KŪRYBA

MANO MIESTAS RASEINIAI

BRONĖ VAITKUTĖ-NARUŠIENĖ

Žinau, kad mano žodžiai nespaltoti,
Tiktai eskizą menką tenupieš.
O taip norėčiau su savuoju miestu
Pasikalbėti iš visos širdies.

Puikiaisiais slėniais čia Dubysa teka –
Gražiausia upė mano Lietuvos.
Jau niekam kelio į Maironio žemę
Raudoni aisbergai nebepastos.

Daug metų žadinęs stiprybę, viltį,
Žemaitis stovi aikštėj išdidus.
Nepasiklysi gatvių labirinte, –
Čia viskas miela, sava ir brangu.

Surinks istorija po krislą viską,
Sudės į posmą džiaugsmą ir kančias
Mylėjusių, negrįžusių likimą...
Jų atminimo žvakės neužges.

Širdingą tostą miestai ir miesteliai
Už mano miestą šiandien pakylės...
Bure žvaigždėta vėl atplauks naktelė...
Mėnulis tyliai peržegno gatves.

VIDMANTAS PETRAITIS

Maironio tėviškė, bet vasara
Šiandien čia – žudančiai graži...
Ir nesvarbu – Brazdžionis, Binkis ar Janonis
Šitam kieme pradėjo savo kelią, –
Dabar ir čia aš gaunu obelinį piką
Ir paukščių šlagerius čionai siurbiau,
Nes aš esu iš karmos spintos pasiėmęs švarką
Praeit landšaftus, prisodrintus grožiu,
Tiesos ir gėrio atsigert lig valiai,
Kad ir iš Luknės vietinio upelio...
Mat, Sandrava, – čia taip vadinama gamta,
Yra bevardė visuma, kurios dalis esu.

ŠVIESOS VARTAI

VYTAUTAS ŠULSKIS

Šviesos vartai man neatsidarė, Išmintingai Dievulis surėdė:
Per pasaulį kaip aklas einu. Nežinai, kiek gyvensi dienų.
Nemaniau, kad taip greitai vakarė. Taip gyvenk, kad nebūtų tau gėda
Egzistuoju, negyvenu. Pasakyt: be skolų išeinu.

ŽEMAITIJOS ŽYDAI IR JŲ GYVENIMAS

RASEINIUOSE

XVI–XX A. LINA KANTAUTIENĖ

Nuotraukoje: 1934 m. Raseiniuose Nepriklausomybės paminklo („Žemaičio“) atidarymo iškilmių metu žydų bendruomenės atstovai sveikina į šventę atvykusį Lietuvos Respublikos Prezidentą Antaną Smetoną. Ilustracija iš Lietuvos literatūros ir meno archyvo

XVI a. vienas iš ryškiausių Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bruožų buvo jos daugiatautiškumas. Tarp nuo seno čia gyvenusių žmonių vietos rado ir Izraelio tautos atstovai. Žydų istoriografijoje pažymima, kad tokio pakantumo visoms tikyboms kaip LDK tuo metu Europoje kitur nebuvo. Todėl daugelio persekiojamiems žydams Lietuva tapo vienu svarbiausių gyvenimo centrų, nauja gimtine. Pirmieji žydai dar XIV a. pasirodė Trakuose, Gardine, Brastoje, kiek vėliau – Kaune ir Vilniuje. XVI a. vid. Lietuvoje gyveno apie 8–10 tūkst. žydų. Tuo metu Žemaitijos pasienyje su Prūsija įsikūrę žydai dažnai įsidarbindavo muitinėse, užsiimdavo prekyba, pinigų keitimu bei skolinimu. 1639 m. privilegijoje karalius Vladislovas Vaza leido žydams įsigyti žemės sklypus ir užsiimti prekyba karališkuose miesteliuose – Palangoje, Gargžduose ir Raseiniuose¹.

1662 m., po maro, Žemaitijoje buvo atliktas gyventojų surašymas. Jo duomenys rodo, kad Žemaitijoje gyvi buvo likę tik 636 žydai, o Raseinių krašte – 135, iš jų: Nemaškčiuose – 12 (7 vyrai, 5 moterys), Lyduvėnuose – 8 (po 4 abiejų lyčių), Viduklėje – 4 (po 2), apskrities centre Raseiniuose – 111 (50 vyrų, 61 moteris). Lenkų istorikas G. Blaščikas mano, kad rejestras nenurodo tikro žydų skaičiaus, nes jame minimi tik vyrai ir moterys. Į sąrašą nebuvo įtraukti seniai, neįgalieji ir vaikai iki 10 metų (vaikai sudarė apie 30 proc. gyventojų), nes jie nemokėjo mokesčių. Tuo metu, bėgdami nuo kazokų ir rusų, iš Rytų Lietuvos ir Gudijos į Žemaitiją atsikraustė beveik trys tūkstančiai žydų². 1669 m. privilegijoje karalius Mykolas Kaributas Višnioveckis nurodė, kad leidžia žy-

dams Žemaitijoje laisvai prekiauti, verstis amatais, išpažinti savo tikėjimą, turėti savo kapines, ir niekas negalėjo jiems trukdyti³.

Karaliaus Jono III Sobieskio privilegijoje Raseinių žydams 1681 m. skelbiama, kad „žydams, Raseinių miesto gyventojams, leidžiama naudotis tokiomis pačiomis laisvėmis, kaip ir kituose miestuose ir miesteliuose, ten gyvenantys ir atvykstantys žydai laisvai galės namus tiek Rinkoje, tiek miesto gatvėse ir iš bajorų, kurių nemažai yra, pirkti ir parduoti kam panorėję, turėti didžiausios naudos, prekiauti įvairiomis prekėmis, tiek gelumbėmis, tiek kailiais ir kitomis, atsivežti, supirkti ir parduoti, kad turėtų iš ko gyventi, laikyti įvairias krautuves, visokių pilstomų gėrimų – vyno, midaus, alaus, degtinės – smukles tiek pačioje Rinkoje, tiek ir gatvėse (...), leidžiame nekliudomai turėti sinagogas, pirtį, kapines, statyti namus ir krautuves (...); atleidžiame nuo bet kokio darbo dvare, taip pat sargybos, siuntinėjimo su laiškais ar į malūną – dvaras neturi jų nei priversti, nei plėšti, tačiau privalo sumokėti po 5 auksinus činčo už savo namus kiekvienas, pilstantis (parduodamus) gėrimus“⁴.

Istorikas Vacys Vaivada rašo: „Žydų kėlimąsi Žemaitijon skatino du veiksniai; pirmasis – rytinė Lietuvos dalis ilgą laiką buvo užimta rusų kariuomenės; antrasis – Žemaitijoje, ypač po maro epidemijos, buvo likę daug tuščių žemių ir namų, o išsekintam

Nuotraukose (iš kairės): Raseinių Nepriklausomybės aikštė (kairėje – „Žemaičio“ skulptūra (skulptorius V. Grybas), dešinėje – Raseinių Didžioji sinagoga) 1936 m.; Raseinių medinė sinagoga Dominikonų gatvėje 1936 m. Nuotraukos iš Kultūros paveldo centro archyvo

Raseinių mūrinės žydų maldų mokyklos (sinagogos) plano fasadas, vidinė vakarinė salės siena, išėjimas į priestatą, antrame aukšte – moterų galerija. Architektas Samuilovičius, 1870; Raseinių didžioji sinagoga 1934 m. Nuotraukos iš Kauno apskrities archyvo ir Lietuvos centrinio valstybės archyvo

kraštui norint greičiau atsistoti ant kojų, buvo būtina skatinti prekybą. Pastaroji aplinkybė XVIII a. vid. vertė valdininkiją, kiek tai buvo įmanoma, naikinti prekybinius suvaržymus. XVIII a. pab. žydų Žemaitijoje gyveno apie 23–30 tūkst. (...). Suprantama, palyginti didelis žydų skaičius keitė ir dvasinį Žemaitijos gyvenimą. Buvo statomos sinagogos, miesteliuose pamažu ėmė nykti šeštadieniniai turgūs, kadangi judaizmas draudė žydams šeštadieniais dirbti bet kokius darbus⁴⁵.

Prie ūkinės ir ekonominės pažangos prisidėjo ir kitos tautos, bet lietuviams ir žemaičiams žydai buvo priimtinesni. Jie neturėjo ypatingų tautinių ambicijų, nepiršo ir neskleidė savo tikybos, kalbos, gyvenimo būdo. Žydų paslaugos buvo pigesnės, su jais buvo lengviau susikalbėti gimtąja kalba, kurios šie greitai pramoko.

Žydų bendruomenėms vadovavo kahalai ir Vaadas – aukščiausias savivaldos organas. Kahalai sprendė ir tvarkė visus vidaus gyvenimo reikalus, buvo atsakingi už pagalvės mokesčius, jų atidavimą valstybės išdui, rinko lėšas bendruomenės reikalams, tvarkė teisinius, prekybinius, sanitarijos, mokymo, dvasinius bei dorovinius ir kitus reikalus. Visos visuomeninės pareigybės buvo garbės ir neapmokamos. Atlyginimus gaudavo gydytojai, vaistinininkai, akušerės, kirpėjai, benamių prižiūrėtojai ir kai kurie kt. Bendruomenės išlaikydavo sinagogas, kapines, ritualines skerdyklas ir pirtis, mokyklas – pradinio religinio mokymo (chederius) ir aukštesnio lygio (ješivas). Visi 6–13 metų berniukai privalėdavo mokytis. Neturtingieji už mokslą nemokėdavo, todėl beveik visi vyrai buvo raštingi. Mokesčius mokančios šeimos turėjo išlaikyti ir tam tikrą skaičių vargingų moksleivių – juos maitinti, pirkti knygas.⁶

XVIII a. bajorų ir valstiečių poreikis turėti amatininkų, karčemų nuomotojų, tarpininkų, krautuvinių ir smulkių prekių toliau augo. Pagal 1764–1766 m. žydų surašymo Žemaitijoje duomenis, Raseiniuose gyveno 1 072 žydai (buvo 150 jų namų), Kelmėje – 1 019 žydų (157 namai), Ariogaloje – 502 žydai (73 namai); tuo laiku vienuose žydų namuose gyvendavo vidutiniškai po 7 asmenis⁷.

1780 m. liepos 5 d. Raseinius nusiaubė gaisras. Katalikų ir žydų nuostoliai buvo surašyti atskiruose Registro lapuose. Nukentėjusių katalikų sąraše buvo dešimt savininkų ir Raseinių žemės teismo kanceliarija, kurios nuostoliai įvertinti 8 000 lenkiškų auksinių (zlotų). Kiti nuostoliai, pavyzdžiui, naujas miesto seniūno gyvenamas namas prie tvenkinio įvertintas 2 000 auksinių, kilnojamo turto nuostoliai – 1 400 auksinių. Vinco Kavaliausko namai įvertinti 1 000 auksinių, kilnojamo turto nuostoliai – 243 auksiniai.

Nukentėjusių žydų Registre išvardyta 20 savininkų. Berelio Mejerovičiaus buvo sudegęs namas ir smuklė, kurie įvertinti 5 000 lenkiškų auksinių, kilnojamas turtas su gėrimais – 12 000 auksinių. Judelio Šidlovičiaus sudegęs namas ir smuklė – 3 000 auksinių, kilnojamas turtas – 4 000 auksinių ir t.t. Visi 20 nukentėjusių

žydų buvo netekę namų ir smuklių. Gaisro metu taip pat sudegė kahalui priklausiusi mokykla, pirtis ir ligoninė. Registre susumuoti žydų nuostoliai atskirai už namus, smukles, prekes ir gėrimus. Jie siekė apie 444 000 lenkiškų auksinių.

Abu sąrašai patvirtinti seniūno Motiejaus Bilevičiaus ir regento Viktoro Jarudo⁸.

1795 m., po III Respublikos padalijimo, Rusija apribojo kahalų teises tik religinių reikalų tvarkymo srityje, uždraudė žydams verstis žemės ūkiu ir liepė išsikraustyti į miestus⁹. 1804 m. paskelbti pirmieji Rusijoje susisteminti teisiniai „Žydų nuostatai“ (Žydų statutas). Statuto 34 straipsnis įpareigojo žydus išsikelti iš kaimų per trejus metus. Jiems uždrausta nuomoti dvarus, laikyti karčemas, smukles, užvažiuojamuosius namus, prekiauti degtine. Nors svajinamųjų gėrimų gamyba ir smuklės priklausė dvarininkams, kuriems atitekdavo ir pagrindinės pajamos, kaltė dėl valstiečių girdymo buvo primesta smuklininkams žydams. XVIII a. pab. – XIX a. I p. dauguma kaimo žydų, versdamiesi smulkia prekyba, produktų supirkinėjimu ir kasdieninių vartojimo prekių pardavimu, grūdų malimu, žvejyba, sielių plukdymu, gyveno labai sunkiai. Dauguma pramonės įmonių – malūnai, lentpjūvės, plytinės, degtinės varyklos, alaus daryklos, drobės balyklos – priklausė dvarininkams. Jos būdavo išnuomosios miestiečiams, pirkliais ir žydams. Turtingesni pirkliai manufaktūrinio pobūdžio įmones kūrė miestuose ir skatino jų augimą.

XIX a. II p. Raseiniai dar buvo trečias pagal dydį Lietuvos miestas ir turėjo daugiau kaip 11 000 gyventojų. Iš jų apie 9 tūkstančius sudarė žydų tautybės žmonės¹⁰. Žydų enciklopedija rašo, kad Raseiniai tuo metu buvo vienas iš žydų švietimo centrų Lietuvoje. Čia apie 1840-uosius septynerius metus gyveno ir mokytojavo pirmasis pasaulietinis hebrajų romanistas Avraamas Mapu (1807–1867). Raseiniuose jis susipažino su čia gyvenusiu mokslininku Senjoru Sahu (Zahsu), kuris padarė didelę įtaką Mapu, jo literatūrinei veiklai¹¹.

1840 m. Raseiniuose gimė Emanuelis Borisovičius Bankas – žymiausias to meto juristas. 1864 m. jis buvo priimtas dirbti į Rusijos imperijos teisingumo ministeriją, apdovanotas už sąžiningą ir spartų darbą, pirmasis pradėjo ataskaitas skaityti iš rašto, o ne perteikti jas iš atminties, kaip tai buvo įprasta iki to laiko. E. B. Bankas išgarsėjo kaip obersekretorius ir Rusijos švietimo tarp žydų draugijos komisijos narys¹². 1850 m. Raseiniuose gimė N. Finkelis, Telsių rabinų seminarijos steigėjas¹³. Čia gyveno ir daug kitų gabių, anuo metu garsių žmonių.

1871–1873 m. nutiesus Liepojos–Romnų geležinkelį, kuris susuktas Šiaulių kryptimi aplenkė Raseinius, pasikeitė miesto ekonominis vystymasis ir daugelio žydų likimas. K. Gukovskis 1893 m.

(Nukelta i 86 p.)

(Atkelta iš 85 p.)

„Raseinių krašto aprašyme“ nurodo, kad apskrities pasienių miestelių žydai dėl pagyvėjusios prekybos, smulkių amatų ir dalinai iš kontrabandos, gyvena neprastai. Čia daug kariškių, valdininkų ir muitininkų, kuriuos reikia aprūpinti. Negalima to pasakyti apie Raseinius ir apskrities vidurio miestelius, kurie Dievas žino iš ko gyvena, nebent iš gėrimų pardavinėjimo ir žemės ūkio produktų supirkimo¹⁴. 1891 m. iš Raseinių miesto ir apylinkių į Jurbarką (arčiau sienos) išsikėlė dragūnų pulkas, pagrindinis miesto maitintojas, liko tik valdininkai. Anot M. Davainio-Silvestraičio, išėjusių dragūnų galėjosi ne tik mergaitės, bet ir visi raseiniškiai žydai, nes kožnas pulkas, o taip pat ir dragūnų, išleidžia per metus mažų mažiausiai 400 tūkst. rublių¹⁵. Skurdas, sunki ekonominė padėtis, tautinė diskriminacija skatino žydus emigruoti į Vakarų, Ameriką ir Pietų Afriką. Kauno gubernijos žiniose buvo paskelbta, kad 1896 m. sausio 1 d. Raseiniuose gyveno 11 826 žmonės, iš jų 8 690 žydų. 1898 m. sausio 1 d. Raseiniuose liko tik 7 535 gyventojai, iš jų 4 471 žydas¹⁶. Jų sumažėjo visuose gubernijos miestuose, gal kiek mažiau Kaune ir Šiauliuose, kur tuo metu jau emigravusius gyventojus pakeitė atvykę iš provincijos. 1897 m. Ariogaloje gyveno 2 376 gyventojai, iš jų 1 541 žydas, Nemakščiuose – 1 180 gyventojų, iš jų 954 žydai, Šiluvoje – 1 215 gyventojai, iš jų 506 žydai¹⁷.

1901 m. Raseiniuose iš 7508 gyventojų 6134 buvo žydai¹⁸. Tuo metu Raseiniuose veikė nemažai lietuvių ir žydų draugijų, jos organizuodavo žemės ūkio parodas, o panaikinus lietuviškos spaudos lotyniškais rašmenimis draudimą, – literatūrinius vakarus ir popietes, klijimo teatro spektaklius. Raseiniškių žydų literatūros draugija 1910 m. surengė 3 ataskaitinius vakarus, 2 spektaklius ir literatūrinį-muzikinį vakarą, skirtą S. Frugui. Kiekvieną savaitę vakarėliuose būdavo skaitomi žydų rašytojų veikalai. Draugijai priklausė 186 nariai¹⁹.

Pirmojo pasaulinio karo pradžioje, žydus apkaltinus neištikimybe tėvynei ir šnipinėjimu, buvo uždrausti žydų laikraščiai, kai kur prasidėjo pogromai. 1915 m. gegužės 2 d. buvo išleistas oficialus įsakymas išstremti visus žydus iš Kauno gubernijos. Išsikelti reikėjo iki gegužės 5 d. Išvykstantiems buvo sunku gauti vežimų, tūkstanchiai tremtinių su manta ant pečių turėjo eiti pėsčiomis iki geležinkelio stočių. Staigus gyventojų iškeldinimas sutrikdė pramonės darbą, nutraukė tiekimus kariuomenei ir civiliams gyventojams, sukėlė daugybę problemų valdžios institucijoms. Gegužės 10 d. įsakymas buvo atšauktas, bet iš 5 000 Raseinių žydų²⁰ sugrįžo tik pusė.

1918 m. rudenį Lietuvoje pradėtos kurti vietos savivaldos institucijos. Gavusi leidimą, iniciatyvinė raseiniškių grupė sukvieta „miesto piliečių“ susirinkimą. Jam pirmininkavo V. Kuraitis, sekretoriavo M. Levis. Buvo išrinktas komitetas, kuris Raseinių miesto Tarybos pirmininku išrinko V. Kuraitį, vicepirmininkais – J. Jocių ir M. Levį, išdininku – J. Kersnauskį, sekretoriumi J. Elzbergą. Komitetas rūpinosi parapijų komitetų kūrimu visoje apskrityje, derėjosi su vokiečiais, sprendė sudėtingus maisto, sanitarijos klausimus, kūrė miliciją ir kt.²¹

1921 m. Raseiniuose buvo 6 030 gyventojų, iš jų apie 3 000 žydų. Miesto savivaldybę sudarė 19 narių. Tarp jų 8 (42 proc.) buvo žydai. 1924 m. Raseinių miesto tarybos pirmininku buvo išrinktas tiek žydų, tiek lietuvių labai gerbiamas advokatas Maksas Levis (g. apie 1861 m., sušaudytas nacių 1941 m.).²²

Tarpukariu Raseinių žydai daugiausia užsiimdavo prekyba. Tarp

šios tautybės žmonių čia buvo kelios dešimtys amatininkų, keletas ūkininkų. Žydai (Perlovas ir Koganas) buvo lėptpūvės ir dviejų malūnų savininkai. Dauguma žydų užsidirbdavo turgaus dienomis, pirmadieniais ir ketvirtadieniais. Miesto centre, Nepriklausomybės gatvėje, buvo saldainių dirbtuvė „GEROLD“, kurios savininkas p. Samuelis Gezas labai rūpinosi pavyzdinga tvarka ir švara dirbtuvėje. Saldainiai buvo daromi kelių rūšių, gero skonio, prilgo žinomų fabriku gaminiam. Prieinamos kainos didino apyvartą. „Gerold“ saldainiais prekiaudavo ne tik Raseiniuose, bet ir daugelio kitų Žemaitijos miestų krautuvėse²³. 1936 m. rudenį Maironio g. name nr. 4 (dabar Laisvės gynėjų aikštė), Šabaševičiaus mūrinio namo antrame aukšte, Sava-Mina Ratgauzienė ir Ruvinas Nesanelis įkūrė vienintele Lietuvoje elektros apšvietimo armatūros ir šviestuvų dirbtuves – „Korona“. Čia nuolat dirbdavo 12–15 darbininkų. Dirbtuvėse buvo chromavimo ir nikeliavimo vonios bei 6 elektros varikliai. Bendras jų elektros įrenginių instaliuotas galinumas siekė apie 17 kv²⁴. Ponios Poselienės manufaktūros ir gatavų rūbų krautuvė, veikusi Maironio gatvės name nr. 9, buvo didelė ir sutvarkyta Kauno centrinių krautuvių pavyzdžiu. Čia buvo propaguojama vietos gamyba, nors klientų patogumui netrūko ir geriausių užsienio medžiagų. Žydų gimnazijoje lietuvių kalbą dėstęs p. V. Alekna yra pasakojęs, kad Raseiniuose galėjai nusipirkti tokios pat geros medžiagos kaip ir Kaune, be to, žymiai pigiau. Patikimiams klientams rūbai būdavo parduodami ir išsimokėtinai, o siuvimo darbai būdavo atliekami pagal užsakymus. Šios šeimos galva buvo nuoširdus lietuvių žydų bendradarbiavimo šalininkas, dar pirmais Lietuvos nepriklausomybės metais išleidęs knygą. Tuo metu jis spaudai rengė kitą knygą – „Gimtinė“.²⁵ 1921 m. Raseiniuose pradėjo veikti žydų gimnazija.²⁶ Mieste buvo ir hebrajų vaikų darželis, didelė žydams skirta biblioteka „Medali“. Nepriklausomos Lietuvos metais Raseiniuose veikė maža ješiva (religinė paauglių ir vyrų mokykla). 1923 m. buvo atidarytas Žydų liaudies bankas, turėjęs 600 indėlininkų²⁷ (1940 m. banką nacionalizavo sovietai).

Iki Antrojo pasaulinio karo Raseiniuose buvo 8 žydų maldos namai, įskaitant Didžiąją sinagogą, kuri stovėjo miesto centre prie Rinkos aikštės kelis šimtus metų (toje vietoje dabar veikia paštas). 1938 m. Lietuvos žydų karių sąjungos lietuvių kalba leido dienraštį „Apžvalga“. Jame buvo pranešta ir apie tai, kad Raseiniuose vasario 16 d. iškilmės buvo labai įspūdingos. Žydų visuomenė, tarp jų ir Žydų karių sąjungos skyriaus nariai gausiai dalyvavo šventiniuose renginiuose. Didžiojoje sinagogoje ta proga įvyko iškilmingos pamaldos. Prieš joms prasidedant, kalbėjo ŽKS skyriaus vicepirmininkas Čekinskis, po pamaldų – vietos rabinas, advokatas M. Levis, ŽKS narys dr. Chozanovičius. Bendrame iškilmingame susirinkime taip pat dalyvavo daug vietos žydų. Vėliau advokatas M. Levis buvo pakviestas į prezidiumą. Susirinkime kalbėjo apskrities viršininkas pulkininkas Giedraitis, gimnazijos direktorius ir keletas kitų renginio dalyvių.²⁸

XX a. 4 dešimtmečio pabaigoje prasidėję žydų pogromai neaplenkė ir Raseinių. Pirmoji sovietizacija tiek lietuviams, tiek ir žydams taip pat atnešė nemažai skausmo ir netekčių: prasidėjo nacionalizacija ir trėmimai. 1941 m. iš Raseinių apskrities buvo išstremta 251 šeima (699 žmonių), tarp jų buvo 10 žydų šeimų (40 žmonių), gyvenusių Raseinių mieste.²⁹

1941 m. birželio 23 d. vokiečių kariuomenė įžengė į Raseinius. Vėl prasidėjo pogromai, žydų genocidas. Apilėšti žydai buvo suvaryti į getus, ten pusbadžiu laikomi, verčiami sunkiai dirbti, iš jų

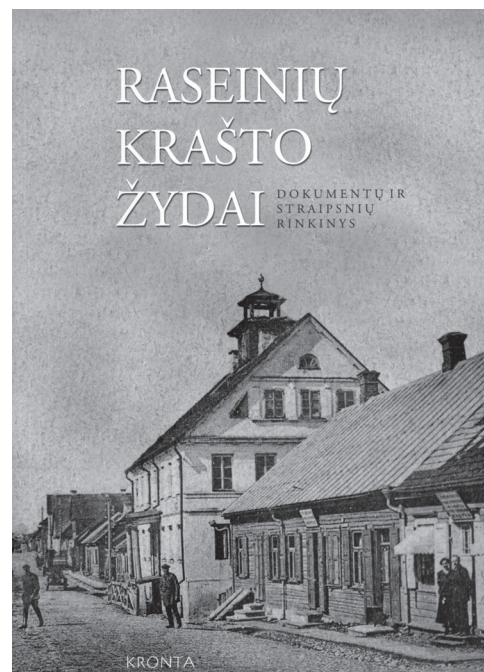
tyčiojamasi. Liepos mėnesį žydai jau buvo masiškai šaudomi. Iš pradžių daugiausia buvo sušaudyta vyrų, o po to šaudė moteris ir vaikus. 1941 m. liepos–rugpjūčio mėn. Raseinių rajone buvo sunaikinta apie 5 tūkst. žydų tautybės žmonių: Ariogaloje – 662; Girkalnyje – 1 600; Viduklėje – 300; Nemakščiuose – 543; Lyduvėnuose – 300; Raseiniuose (prie Kalnujų) – 1 677³⁰. Daliai žydų, kurie vokiečių okupacijos metais slapstėsi pas ūkininkus atokesniuose vienkiesiuose ir kaimuose, pavyko išlikti gyviems, tačiau tokių buvo nedaug.

Karo viesulas sugriovė beveik visą Raseinių miestą, sunaikino čia gyvenusių žydų dvasinę ir materialinę kultūrą.

1961 m. Raseinių rajono DŽDT Vykdomasis komitetas paskelbė sprendimą „Dėl buvusių žydų tautybės kapinių Raseiniuose likvidavimo“³¹. Tokiu būdu buvo sunaikintas net šis žydų paveldo objektas (vienintelis juodo granito paminklinis akmuo iš Raseinių žydų kapinių šiandien saugomas Raseinių krašto istorijos muziejuje).

Kiek daugiau apie Žemaitijoje ir konkrečiai Raseinių mieste gyvenusius žydus, jų šiokiadienius pasakoja archyvuose, pas atskirus žmones išlikę dokumentai ir nuotraukos. Dalis jų panaudota prieš keletą metų įrengiant žydų holokaustui atminti skirtą ekspoziciją Raseinių krašto istorijos muziejuje. Ši ekspozicija čia veikia ir dabar.

Knygos „Raseinių krašto žydai. Dokumentų ir straipsnių rinkinys“ (Vilnius, 2004) viršelis. Knygos sudarytoja – Raseinių krašto istorijos muziejaus muziejininkė Lina Kantautienė. Viršelio nuotraukoje – Raseinių miesto Vilniaus gatvė XX a. 3 deš. Nuotrauka iš Raseinių krašto istorijos muziejaus rinkinių

Iš kairės: Viduklės žydų sinagoga 1936 m. Nuotrauka iš Kultūros paveldo centro archyvo; Raseinių Nepriklausomybės aikštė 1934 m. birželio 24 d. atidengiant Nepriklausomybės („Žemaičio“) paminklą (vainikais papuoštas Didžiosios sinagogos pastatas). Nuotrauka iš Raseinių krašto istorijos muziejaus rinkinių; Betygalos sinagoga 1936 m. Nuotrauka iš Kultūros paveldo centro archyvo

1 G. Bleščik. „Liczebność żydow na Żmudzi w XVI–XVIII v.“ *Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego w Polsce*. - 1987, nr. 1 (141), p. 25.

2 K. Glukovskij. Opisanije Possienskago Ujezda. - Kovna, 1893, s. 108; G. Bleščik. „Liczebność żydow na Żmudzi w XVI–XVIII v.“ *Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego w Polsce*. - 1987, nr. 1 (141), p. 29–32; Don Levin. *Trumpa žydų istorija Lietuvoje*. - P. 19.

3 S. Atamukas. *Lietuvos žydų kelias*. - P. 24.

4 LVIA SA 14537. L.74–77.

5 V. Vaivada. „Žemaitija XV–XVIII a.“ *Žemaitijos istorija*. - Vilnius, 1997, p. 108.

6 S. Atamukas. *Lietuvos žydų kelias*. - P. 21–22

7 G. Bleščik. *Liczebność żydow na Żmudzi w XVII–XVIII*. t. 2I. - P. 29–32, 51; *Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego w Polsce*. - 1988, nr. 1–2 (145–146).

8 LVIA F SA Ap. 1 4784 L. 825–828.

9 A. Janulaitis. *Žydai Lietuvoje*. - Kaunas, 1923, p. 84.

10 *Evropejskaja enciklopedija*, t. 13. - C-P, s. 609–610.

11 *Evropejskaja enciklopedija*, t. 13. - C-P, s. 611, 612.

12 *Evropejskaja enciklopedija*, t. 13. - C-P, s. 764.

13 *Bangos*. - 1932, nr. 18, p. 542.

14 K. Glukovskij. Opisanije Possienskago Ujezda. - Kovna, 1893. s. 96–97.

15 J. Brigys. *Per Raseinių kraštą*. - 2003, p. 96.

16 *Evropejskaja enciklopedija*, t. 13. - S.-P, s. 609, 610.

17 K. Glukovskij. Opisanije Possienskago Ujezda. - Kovna, 1893, s. 97–98.

18. *Pamiatnaja knižka Kovienskoj gubernii na 1915 g.* - Kovna, 1901, c. 44, 45.

19 *Viestnik obščiestva pasprastronienija proizvieščienija mieždu jievrejami v Posii*. - 1911, nr. 5, s.,118,119.

20 *Pamiatnaja knižka Kovienskoj gubernii na 1915 g.* - Kovna, 1914. s. 96, 97.

21 J. Brigys. *Per Raseinių kraštą*. - 2003, p. 103–104.

22. LCVA F 379 - Ap. 2 - B. 966, p. 41.

23 *Diena*. - 1936 m. rugpjūčio 23 d. nr. 34, p. 8

24 LCVA F 388; Ap 2; B 2311; L-29.

25 „Iš senosios Žemaičių sostinės – Raseinių“. *Diena*. - 1936 m. rugpjūčio 23 d., nr. 34, p. 8.

26 B. Šetkus. „Raseinių žydų gimnazija“. *Aitvarai*. - Vilnius, 1994, p. 46.

27 *Folksblat. Mūsų miesteliai*. - 1935 m. rugpjūčio 12 d.

28 *Apžvalga*. - Kaunas, 1938, nr. 10.

29 *1941–1952 metų Lietuvos tremtiniai*, t. 1. - V., 1993, p. 19; *Lietuvos gyventojų genocidas 1939–1941*, t. 1. - V. 1999.

30 A. Eidintas. *Lietuvos žydų žudynių byla*. - Vilnius, 2001, p. 283–291; *Masinės žudynės Lietuvoje (1941–1944)*, t. 1. - V., 1965, p.131–138; *Masinės žudynės Lietuvoje (1941–1944)*, t. 2. - V., 1973, p. 389–403.

31 *Stalinietis*. - 1961 m. kovo 30 d.

RASEINIŲ KRAŠTO FOLKLORAS

RINKTINĖ IR KOMPAKTINĖ PLOKŠTELĖ „OI ŪŽKIT, GAUSKIT“

LORETA SUNGAILIENĖ

Raseinių kraštas Lietuvos folkloro tyrinėtojų ilgą laiką buvo primirštas. Tuo tarpu gretimuose Telšių, Tauragės, Kelmės rajonuose nuo 1978 m. buvo rengiamos tautosakininkų ekspedicijos, čia kūrėsi ir sėkmingai gyvavo etnografiniai, folkloro ansambliai. Turbūt manyta, kad Raseinių rajone nebelikę žmonių, galinčių reprezentuoti žemaičių dūnininkų dainuojamąją tradiciją. O juk būtent Viduklės, Eržvilko apylinkėse S. Stanevičiaus užrašytos ir pirmą kartą 1829 m. kartu su melodijomis publikuotos „Dainos žemaičių“.

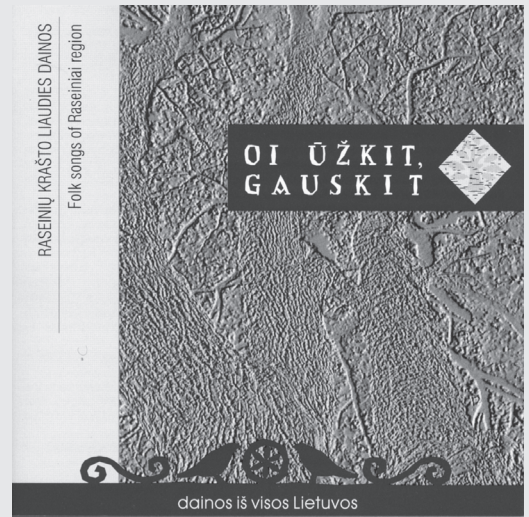
Praejus daugiau kaip 150 metų nuo pirmojo žemaičių liaudies dainų rinkinio išleidimo, vėl susidomėta dabartine raseiniškių folkloro situacija. 1989–2001 m. organizuotos kelios ekspedicijos (E. ir D. Vyčių, Z. Kelmickaitės, Lie-

Dažnai tenka išgirsti, jog Raseinių kraštas yra praradęs savo tradicinę dainuojamąją tautosaką, jog čia mažai esama žmonių, menančių senąsias žemaičių dainas. Šiandien retas kuris raseiniškis prisipažįsta esąs žemaitis, nes jo kasdieninėje kalboje, gyvenime, šventėse mažai likę žemaitiškumo. Tačiau jo siekiama. Raseinių rajono folkloro ansambliai į savo repertuarą stengiasi įtraukti kuo daugiau savo krašto dainų, šokių, instrumentinės muzikos. Vienas kitas kolektyvas turi vyresnio amžiaus žmonių, iš kurių mokomasi, tačiau daugumai tinkamo repertuaro pasirinkimas tebėra aktuali problema. Ne kiekvienam lengvai prieinami lietuvių liaudies dainynai, liaudies muzikos archyvai, ne kiekvienas turi galimybę savo rajono apylinkėse ieškoti ir surasti ko nors savito, įdomaus.

Prieš keletą metų Lietuvos liaudies kultūros centro Muzikinio folkloro poskyrio specialistams ir Raseinių rajono kultūros centro direktoriui Alfredui Braukiui kilo mintis sudaryti ir išleisti šio krašto dainų rinkinį, kuris padėtų folkloro ansamblių dainininkams bei visiems norintiems susipažinti su raseiniškių dainomis. Šią idėją sustiprino 1996 m. ir 2000 m. Raseinių rajone folkloro ansamblio „Ratilio“ bei Lietuvos muzikos ir teatro akademijos ekspedicijos, kurių metu užrašyta nemažai dainuojamosios tautosakos. Rinkinio sudarytojai ir šios publikacijos autorei 2001 m. pavasarį teko bendrauti su žemaitiškų dainų pateikėjais, išlaikiusiais gana daug šio krašto tipišku tarmės ir dainavimo manieros bruožų. Paaiškėjo, kad dūnininkų krašte dar menama tikrojo žemaičių folkloro, o kai kurie jo pateikėjai užrašinėtojus nustebino tradicinėmis, tik dūnininkų patarmės plotui būdingomis dainomis, įdomiais jų variantais.

Dalis medžiagos rinkiniui imta iš įvairių dainynų (S. Stanevi-

Kompaktinės plokštelės „Oi ūžkit gauskit. Raseinių krašto dainos“ viršelis. Dail. Audronė Lasinskienė

tuvos muzikos akademijos, Lietuvos liaudies kultūros centro iniciatyva), kurių metu užrašyta nemažai dainuojamosios tautosakos. Taip buvusi „baltoji dėmė“ Lietuvos folkloro žemėlapyje pamažu ėmė nykti, o vertingiausią medžiagą nuspręsta publikuoti – parengtas Raseinių krašto dainų, žaidimų, ratelių, šokių rinkinys (*Oi ūžkit, gauskit. Raseinių krašto liaudies dainos / Sudarė L. Mukaitė-Sungailienė. - Vilnius : Lietuvos liaudies kultūros centras, Raseinių rajono kultūros centras, 2004. - 202 p.: iliustr., gaid.*) ir kompaktinė plokštelė „Oi ūžkit, gauskit“ (*Oi ūžkit, gauskit. Raseinių krašto dainos, žaidimai, rateliai, šokiai / Sudarė L. Mukaitė-Sungailienė. - Vilnius : Lietuvos liaudies kultūros centras, Raseinių rajono kultūros centras, 2004. - 1 komp. pl., 4 p. lankst.*).

čiaus „Dainos žemaičių“, Lietuvių liaudies dainynai ir kt.), tautosakos archyvų ir rankraštytų (Lietuvių literatūros ir tautosakos rankraštytų, Lietuvos muzikos ir teatro akademijos Muzikologijos instituto Etnomuzikologijos archyvo, Lietuvos liaudies kultūros centro liaudies kūrybos archyvo, asmeninių folklorininkų archyvų). Kad skaitytojui būtų suteikta kuo išsamesnė ir aiškesnė informacija, prie kiekvienos dainos rengiant leidinį pateikiama metrika, nurodyta, iš kur konkreiti daina paimta. Knygelėje dainos suskirstytos pagal žanrus, klasifikuotos remiantis lietuvių liaudies dainų katalogais. Į rinkinį stengiasi įtraukti tas dainas, kurios pasižymi tradicinėmis pietų žemaičių melodikos bei kalbos ypatybėmis, taip pat atkreiptas dėmesys į lokalius ypatumus išsaugojusias liaudies dainas, jų atlikimo manierą.

Raseiniškiai gali pasigirti vestuvių dainų gausumu. Vienose jų jaučiamas senųjų vestuvių papročių įprasminimas tradicinėje žemaičių melodijoje, kitos pasižymi smagesne, ritmiškai lygesne, lengviau išdainuojama melodija, trečios artėja prie bendralietuviškos melodikos. Dainininkų mėgiamos, smagiai užtraukiamos ir, kaip žemaičiai sako, „iš pėlva gala“ šaukiamos piršlybų dainos „Klausk, ką gierei“, „Rūdynai, purvynai“, savita melodija ir jos pritarimu („turavojimu“) pasižymi visoje Žemaitijoje mėgiama sutartuvių daina „Aš išdainavau visas daineles“ bei „Kas do čiesai, do gadyneš“, dainuojama jaunajai išvažiuojant pas jaunikį. Subtilus liūdesys ir jautrus atlikimas jaučiamas mergvakario, jaunosios graudinimo, sugrįžtūvių dainose, o ypač marčios sutiktūvių dainoje „Pasiejau linelius lankuoj“. Kaip visada šmaikštūs ir žemaitiško tiesmukumo nestokojantys vestuvininkų apdainavimai.

Meniniu požiūriu labai įvairios, melodijų vingrumu bei atlikimo

maniera išsiskiriančios jaunimo-meilės dainos. Čia – ir tradicinė „Auga dyga klevelis“, ir subtili, S. Stanevičiaus laikus menanti „Oi tu pušeli, lingūneli“, ir daugelio pateikėjų žinoma bei mėgiama daina „Stuoviu an tiltelia“ apie margąjį laiškėlį, kurį atneša baltas balandėlis. Viena įspūdingiausių savo melodija, jos pritarimu bei teksto tipu yra seserų Stulgycių pateikta daina „Per beržynelį, per pyšynelį“. Savito jaudulio šiai dainai suteikia ne tik mylimos mergelės mirties, grabelio darymo motyvas, bet ir žemaičiams ne itin būdingas pritarimas gryniosios kvartos intervalais, kurie šioje dainoje pasitaiko gana dažnai. Raseinių krašto šeimos bei karinės-istorinės dainos dvelkia susikaupimu, savotišku liūdesiu, tačiau keletas jų gana melodingos, žemaitiško charakterio. Žaismingos ir smagiai dainuojamos dūnininkų plote paplitusios vaikų dainos (Žemaitijos vaikų folkloro ansambliai jau pamėgo garsiąją raseiniečių formulinę dainą „Aš turėjau gaidį“ apie vištą šturpą ir kitus naminius paukščius bei gyvūnus), įdomūs paukščių, gyvūnų mėgdžiojimai. Kaip ir visoje Lietuvoje, taip ir šiame Žemaitijos kampelyje, ypač mėgiami romansai bei vėlyvesnės kilmės dainos.

Raseinių krašte, kaip ir visoje Žemaitijoje, negausu darbo bei kalendorinių dainų. Norėtusi paminėti šienapjūtės valiavimą „Valiuoj mana dalgelis“, kuriame atsispindi darbo apeigos funkcija. Beje, tokios šienapjūtės dainos su priedainiais *valioj* užfiksuotos tik Žemaitijos šiaurėje (apie Akmenę, Mažeikius) ir pietinėje dalyje (apie Kelmę, Raseinius, Veliuoną). Šalia tradicinės, visoje Žemaitijoje žinomos rugiapjūtės dainos „Vuoj, eisiu į kalną“ Raseinių rajone randame ir gana retą dainą apie žebrij – „Tupi žebrius rugiuose“. Anot pateikėjų, taip buvo vadinamas bet koks gyvis, kuris bėgdavo iš pjaunamo rugių lauko. Keletas dainų simboliškai priskirta kalendoriniam ciklui, mat jos nedaug teprimena mums įprastą dūkiškąjį kalendorių su gausiomis tame regione paplitusiomis kalendorinėmis dainomis. Atsižvelgiant į Lietuvos liaudies dainų kataloge nurodytus teksto tipus, jų variantus, Raseinių krašte užrašyta po vieną advento–Kalėdų, gavėnės laikotarpio dainą. Na, o tradicinę dainą apie prasčiokėlį ubagą šiame krašte įprasta dainuoti per Užgavėnes.

Šifruojant pastarųjų dešimtmečių ekspedicijų metu užrašytą dainuojamąją Raseinių krašto tautosaką, pastebėta, jog pateikėjai dainuodami mažai beišlaiko tarmybių. Nors daugelio apklaustųjų žmonių kasdieninėje šnekoje dar jaučiamas tarminis atspalvis, dainuodami pateikėjai neretai tarsi stengiasi lietuvinėti dainų tekstus. Kita vertus, šiandien tokiuose paribiniuose Žemaitijos regiono rajonuose tarmiškumas nėra toks ryškus, kad natūraliai atsispindėtų visuose tautosakos žanruose. Gražios tarmiškos kalbos pavyzdžiais mums galėtų būti pluoštelis ankstyvesnių, 1937–1965 m., dainų užrašymų, saugomų Lietuvos literatūros ir tautosakos instituto tautosakos archyve, keletas 1995–2000 m. folkloro ansamblio „Ratilio“ ansamblių bei Lietuvos muzikos ir teatro akademijos studentų užfiksuotų dainų, kurias pateikė Bronė Dambrauskienė, Marijona Dapkienė, Stasė Karazininė, Agnė Bajoraitienė, Bronė Jurkūnienė ir kt. Šios pateikėjos daugeliu atvejų išlaikė dūnininkiškus balsius *ū, ī* vietoj bendrinės kalbos dvibalsių *uo, ie*, pavyzdžiui, *ūšveli (uošvelė), kymi (kieme)*. Vietoj lietuviškosios *ė* taria *e*, o galūnėse verčia į *i* ir *e* (*mergeli, duobilelis*). Įdomu tai, jog XIX a. pradžioje S. Stanevičiaus surinktose dainose vartojama reta, šiandien kalbininkų laikoma jau išnykusia, daugiskaitos įnagininko galūnė *-iums (jūriums mareliums – jūromis marelėmis, graudžiums ašareliums – graudžiomis ašarelėmis)*, aptikta B. Dambrauskienės pasakojime apie žaidimą *Vilką į pirtį vartyti* (pvz., *ąžuoliniums – ąžuolinėmis, beržiniums – beržinėmis*).

Pats patikimiausias Raseinių krašto dainų tarmės šaltinis – Simono Stanevičiaus užrašytos ir 1829 m. išleistos „Dainos Žemaičių“, kurias rinkėjas užrašė savo apylinkėse (tarp Viduklės ir Eržvilko) ir išleido bendratautine lietuvių kalba su gana ryškiu tarminiu

atspalviu. Jo tarmė yra viena iš žemaičių raseiniškių patarmių.

Kalbant apie dainų žodyno savitumą, norėtusi pasidžiaugti senais lietuviškais, Lietuvoje retai bevartojamais ir nebe visiems gerai suprantamais žodžiais. Pirmiausia Raseinių krašto dainose išlaikyti giminystės terminai: *ūšvele* – žmonos motina, *anytele* – vyro motina, *deiveris* – vyro brolis, *mošele* – vyro sesuo. Pasitaiko gražių tarmiškų žodžių, posakių: *terba* – maišas, krepšys, *kuska* – skara, *garbavuoti* – garbinti, *minavuoti* – minėti, *betupians* – tupintis, *betupias, trumpkuojūtis* –

(Nukelta į 56 p.)

Kalnųjų folkloro ansamblio „Šaltuona“ dainininkės: Janina Stulgienė, Stasė Žukienė, Stasė Karazininė, Janina Jakubauskienė, Onutė Mickuvienė

Viršuje – seserys Valinčiūtės (Petronėlė Beišienė, Marytė Bardauskienė, Ona Živatkauskienė ir Sofija Butkienė) iš Viduklės. Apačioje – Girkalnio folkloro ansamblio dainininkai: Petras Nagrodkis, Bronė Dambrauskienė, Palmyra Giedraitienė, Antanas Mokusas, Elena Aleknienė, Antanas Smilgevičius.

Nuotraukos iš Loretos Sungailienės archyvo

(Atkelta iš 55 p.)

trumpakojis, *vieplelis* – netikėlis, žioplukas, *piesčiu* – pėsčiomis ir kt. Gausu ir svetimybų, kurios natūraliai prigijusios XX a. žemaičių kasdieninėje šnekoje.

Pagal Žemaitijos regiono muzikinės dialektologijos pobūdį raseiniškiai, kartu su kelmieškiais, tauragiškiais, šilališkiais ir dalimi Šilutės rajono, priklauso pietinei Žemaitijos daliai. Ji nuo „centrinės“ Žemaitijos kiek nutolusi kalbiniu ir muzikiniu požiūriais. Raseinių rajone ypač jaučiama stipri vakarų aukštaičių dainuojamosios tradicijos įtaka. Mūsų ausiai įprastas žemaitiškasis dainos skambesys suardomas, atsiranda naujų, ne visai žemaitiškų melodinių slinkčių. Tačiau čia galima rasti ir nemažai tipiškų bendražemaitiškų melodijų. Ryškiausi Raseinių krašto dainų melodiniai tipai – dainų „Oi eisiu eisiu“ ir „Vuoį eisio į kalną“ melodijos. Pirmoji jų pagrįsta kvintos šuolio pradine intonacija („Oi eisiu eisiu“, „Oi užkit, gauskit“). Antroji – iš V dermės laipsnio žemyn besileidžiančia kryptimi („Vuoį, eisiu į kalną“, „Ant ežerelia rymuoju“, „Pasiejau linelius lankuoj“, „Aušta aušrele švytruodama“, „Gerkim, bruoliukā“, „Rudynai, purvynai“, „Senuoji muočiuote dūsaun“, „Auga dyga klevelis“ ir kt.). Tai vadinamosios „tęstinės“ melodijos, kuriose bene labiausiai atsispindi žemaitiškasis ritmo laisvumas, melodijos bangavimas, dainininko improvizaciškumas. Tiesa, ne kiekvieno pateikėjo atlikimui visa tai būdinga, nes daugelis raseiniškių labiau linkę ritmiškai lygiai išdainuoti melodiją (nors tarmiškoje kalboje jaučiami specifiniai kai kurių žodžio skiemenų nutęsimai, žemaitiški cirkumfleksiniai kirčiai). Gražus pavyzdys galėtų būti girkalniškės Bronės Dambrauskienės vedamos dainos, pasižymintios tipišku žemaitišku frazavimu, vangiu išdainavimu, garso gramzdumu. Kai kurie pateikėjai, pavyzdžiui, Elena Norvaišienė, Marijona Dapkienė, Elena Janušienė, Stasė Karazininė, Jonas Olechnavičius, seserys Valinčiūtės, žemaitiškąsias melodijas puošia melizmais. Variantiškumu pasižymi J. Olechnavičiaus pateikta „Suklika gulbeles ant marių“. Igno Olechnavičiaus karinės-istorinės dainos išsiskiria ryžtingu žemaitišku charakteriu.

Dauguma rinkinio dainų melodijų buvo padainuotos arba užrašytos vienbalsiškai, t. y. iš vieno dainininko. Tuo tarpu beveik visos yra daugiabalsės. Džiugu, jog pastarųjų dešimtmečių ekspedicijose yra pavykę užfiksuoti keletą dainininkų grupių. Gražiai dviem balsais savo dainas ringuoja seserys Valinčiūtės iš Viduklės, tradiciškai, šiam kraštui būdingais kvartų sąskambiais viena kitai taria seserys Stulgytės iš Kalnųjų apylinkių – Stasė Karazininė ir Janina Jakubauskienė. Atkreiptas dėmesys į lokalinę Girkalnio krašto dainavimo tradicijos ypatybę – pritarimą paraleliais trigarsiais, kvartseks-takordais ir „basavojimą“ („Aš išdainavau visas daineles“, „Aš turėjau gaidį“, „Aš iš meilės gavau džiovą“, „Kur baltos rožės žydi“).

Pasak girkalniškių, Raseinių krašte buvo mėgstama dainuoti didesniais būreliais. Po talkų pasidainuoti susiedavo apie 10 vyrų ir moterų. Traukdavo visi kartu, tik kartais vyrai turėdavo savo dainų, kurioms moterys netardavo. B. Dambrauskienė jaunystėje turėjusi labai gerą ir lankstų balsą. Galėdavusi prisitaikyti prie dainininkų: kai su vyrais – žemiau, kai su moterimis – aukščiau. Anot pateikėjos, „ką balsas netraukia, tą jau būn sunku dainuoti. Lengva, kai balsas plonas (aukštas – L. S. paaišk.)“. Klausantis raseiniškių dainų iš įrašų, nesunku pastebėti, jog daugelis pateikėjų dainuoja arba veda dainas gana žemai ir dainų ritmas gana lėtas. Tai patvirtina tradicinį žemaičių dainavimo manieros apibūdinimą, tačiau nereikia pamiršti, jog šių dainų pateikėjai daugiausia yra vyresnio amžiaus žmonės, kurie neretai apgailėstauja, jog jaunystėje turėję aukštus balsus. Besimokantiems Raseinių krašto dainų, vertėtų atkreipti dėmesį į pačią raseiniškių kalbą, kuri nors ir gerokai skiriasi nuo kitų žemaičių, tačiau turi panašių intonacinių bruožų – jai būdingi specifiniai garsų

nutęsimai, kai kur pasitaikantis žodžių galūnės nukandimas, pati šneka neskubota, raiški. Panašiai ir dainoje – melodija išlinguojama, aiškiai išdainuojant žodžius, kai kur paryškinant, patęsiant vieną ar kitą gaidą. Dainos žodžiai sąmoningai įprasminami muzikiniame tekste, kiekviena istorija atpasakojama savaip.

Raseiniškiai seniau labai mėgo šokti, tad rinkinyje kartu su dainomis pateikiami ir choreografinio folkloro pavyzdžiai. Didžioji dalis žaidimų, ratelių ir šokių paimta iš Nemaškėčių vidurinės mokyklos mokytojo Antano Girčio tautosakos rinkinių, 1984 m. atsiųstų Lietuvos literatūros ir tautosakos archyvu.

Nors žemaičių choreografija savo regioniniais savitumais mažai skiriasi nuo visoje Lietuvoje užfiksuotų žaidimų, ratelių, šokių, rinkinyje pateikti choreografijos žanro pavyzdžiai nėra atsitiktiniai. Vyresnieji žmonės, paklausti, kokie prieškario šokiai buvę populiariausi Raseinių krašte, šalia *valso*, *polkos*, *padispano*, *krakovio*, *šliafokso* ir *cingo*, visada paminės *Jadvygą*, *Mudu du broliukai*, *Saliarono valsą* arba *Aleksandrą*, o kai kurie senesnieji dar pridės, jog bus matę šokant *Kadrylių*, *Šeinį*. Būtent šiame krašte užrašyti įdomesni kai kurių paminėtų šokių variantai: visas *Jadvygos* teksto variantas ir dvejetainis šokimo būdas, maršinio pobūdžio dainuojamas šokis *Mudu du broliukai*, šokamas po tris (ne po keturis, kaip įprasta), panašus į vakaronėse pamėgtą *Dirižablį* – *Padiržadas* su pasipuikavimais, gyvas ir žaismingas kadriliaus tipo šokis *Vagis* arba *Marcelė pana*. Prie jau žinomų ir skelbtų *Šeino* variantų, užrašytų Šiaulių, Kelmės, Žagarės ir Joniškio apylinkėse, galime priskirti gana paprastą, bet įdomų ir gražų raseiniškių *Šeinį*.

Iš žaidimų ir ratelių norėtusi išskirti B. Dambrauskienės įspūdingai gražiai tarmiškai papasakotą *Vilko varymą į pirtį* bei parodytą ratelį *Čiūžena lapute*, turintį nemažai žemaitiško paprastumo ir tiesmukumo, tačiau kupiną žaidybinių bei improvizacinių elementų.

Sklaitydami rinkinio „Oi užkit, gauskit“ puslapius, folkloro mėgėjai tikriausiai pasiges gyvo balso, tikrojo dainos skambėjimo. Suprantama, jog vien dainos melodijos šifruotė ir teksto užrašymas negali atspindėti dainos charakterio, dainininko atlikimo manieros. Rengiant leidinį galvota ir apie autentiškų įrašų publikavimą. Tad kompaktinė plokštelė „Oi užkit, gauskit“, kurioje sudėti geriausi pastarųjų metų ekspedicijose užfiksuoti Raseinių krašto dainų įrašai bei keletas folkloro ansamblio „Degulė“ atliekamų dainų, puikiai papildė rinkinį ir turėtų paskatinti mus dainuojamojo folkloro mokytis ne tik iš „gaidų“, bet ir iš autentiškų įrašų.

Kompaktinės plokštelės tikslas – supažindinti su Raseinių krašto dainuojamąja tradicija: parodyti dabartinius talentingus, vietinę tarmę bei liaudiško dainavimo manierą išlaikiusius folkloro pateikėjus, gyvuojančius ir koncertuojančius ansamblius, pateikti kuo daugiau įvairių Raseinių krašte gyvuojančių liaudies dainų žanrų pavyzdžių.

Žemaitiškos dainos yra labiau tęsiamos, neskuboto, gana laisvo ritmo. Dūnininkų dainavimas, be abejo, skiriasi nuo mūsų ausiai įprasto dūnininkų lingavimo, siūbavimo. Vis dėlto kai kuriose „tęstinėse“ dainose jaučiamas ritmo laisvumas, žemaitiškas melodijos bangavimas, improvizacija. Savičiausios ir charakteringiausios šiuo požiūriu yra B. Dambrauskienės, M. Dapkienės, E. Janušienės, seserų Stulgycių, Valinčiūčių, taip pat Gylių, Kalnųjų, Girkalnio vyresniųjų dainininkų atliekamos dainos. Pietų žemaičių dainuojamosios tautosakos repertuarą, žemaitišką dainavimo manierą gražiai perima Raseinių kultūros centro folkloro ansamblis „Degulė“, vadovaujamas energingos muzikės Astos Nikžentaitienės.

Žurnalo „Žemaičių žemė“ skaitytojams siūlome keletą tradicinių Raseinių krašto liaudies dainų. Norintiems išgirsti, kaip jos skamba atliekamos autentiškų pateikėjų ar šio rajono folkloro ansamblių, vertėtų apsilankyti Raseinių krašto folkloro renginiuose arba įsigyti rinktinę bei kompaktinę plokštelę „Oi užkit, gauskit“ (platina Raseinių rajono kultūros centras).